

JULES RENALD

A SZAKÍTÁS ÖRÖME

*Fordította és rádiószínpadra átdolgozta
Gara György*

S z e r e p l 6 k:

BLANCHE
MAURICE

(Blanche egyedül. Kihúz egy fiókot, elővesz egy dobozt, matat, kiszed egy levelet. Átolvas néhány jól ismert mondatot. Némelyiktől meghatódik, elérzékenyül; némelyik után szívből felnevet. Csengetnek. Blanche komótosan visszateszi a levelet a dobozba, a dobozt a fiókba. Aztán ajtót nyit. Maurice lép bel. Már első szavaiból érezni, hogy otthonosan mozog itt.)

- MAURICE (nyomatékosan): Jónapot, kedves, szép barátnőm.
- BLANCHE (jóval hűvösebben): Jónapot, barátom.
- MAURICE: Egy csókot?
- BLANCHE: Nem.
- MAURICE: Ó, csak egy baráti csókot...
- BLANCHE: Mától fogva azt se.
- MAURICE: Biztosítom, nem kavar fel.
- BLANCHE: Engem sem. De felesleges... Mindent elintézt?
- MAURICE: Mindent. Ha megengedi... Halálosan kimerült vagyok. Miért nem feket le az ember agglegényként s ébredhet fiatal házasként? Jártam a városházán: össze-vissza küldözgettek, s szemlátomást senki se hatódott meg attól, hogy megnősülök... Onnan a szabóhoz mentem... Azt mondja, hogy még egy kis vatta kell. A bal vállam csakugyan alacsonyabb, mint a jobb.
- BLANCHE: Én nem vettem észre.
- MAURICE: Most már úgyis mindegy, bevallhatom.
- BLANCHE: Ígérem, nem árulom el senkinek.
- MAURICE: Onnan: a templomba úgy látszik, nincs menekvés, meg kell gyónnom.
- BLANCHE: Legalább tisztult lélekkel lép a házasságba.
- MAURICE: Egyesek szerint pénzzel is meg lehet váltani a gyónást, mások szerint azonban akadhatok egy szórszálhasogató papra is, aki fütyül nagyvilági külsőre és rámparancsol: végezzen lelkiismeretvizsgálatot. Nevetséges! Látom magam

lakkcipőben az imazsámolyon térdepelni! (nevet) Szép kis negyedórám lesz!

BLANCHE: Attól tartok negyedóra nem is lesz elég. Szegény barátom, a menyasszonya nem is tudja, mekkora áldozatot hoz érte!

MAURICE: Az egész olyan kínos... De mondja... /habozva/ ugye nem gondolta meg magát? Eljön az esküvőmre?

BLANCHE: Elmegyek.

MAURICE: Számítok magára. (fagyosan.) Jó mulatság lesz. (Vidámabban) Különösen magának. Láthatja majd, hogy lejték lefelé a templomlépcsőn a talpig fehérbe öltözött kicsikével.

BLANCHE: Biztosan szép pár lesznek.

MAURICE: Tudja... néha akaratlanul arra gondolok... Ó, magának mindent elmondhatok ... Néha az jut eszembe, hány szerelmi história végződött vitriollal...

BLANCHE: Nocsak! Maga faggat, barátom! De űzze el aggasztó gondolatait. Őszinte Lesz tőlük az arckifejezése. S tudja, milyen csúf látvány egy remegő férfi? Mert maga fél, pajzsként kapja magasba a karját, úgy védekezik. Persze... tulajdonképp megérdemelné... De sajnálom a ruhámat, könnyen kiegészíteném...

MAURICE: Kötekedik velem? Téved, nem ijeszt meg. Még be is akarom mutatni a feleségemnek. Majd azt mondom, hogy egy távoli rokonom,

BLANCHE: Nem volna jobb, ha nevelőnőt mondana? Már most gondoskodhatna születendő gyermekeiről. Később még vigyázhatnak is rájuk, pesztrálhatnám őket, maguk meg zavartalanul utazgathatnának.

MAURICE: Miért beszél ilyen keserűen, Blanche?

BLANCHE: Mert bosszant a kompenzációival. Nézze... Már jártam a virágkereskedőnél. Naponta küld majd a kicsikének egy tízfrankos csokrot.

MAURICE: Tízfrankosat...?

BLANCHE: Igen, alkudtam... Ebben a hidegben nem is drága.

MAURICE: Ha a virág szép és haza is szállítják.

BLANCHE: Hazaszállítják. Aztán... szoltam Paulinné-nak, keressen egy gyűrűt, egy legyezőt, egy bonbonniéért meg néhány csecsebecsét. Megmondtam, hogy nagyvonalú akar lenni, de nem szertelen,

MAURICE: Igen... (kissé nyugtalanul) És fizetni,... mikor kell?

BLANCHE: Amikor tud; lehet esküvő után is.

MAURICE (megkönnyebbülten): Köszönöm... Maga... maga csakugyan nem olyan nő, mint a többiek.

BLANCHE: Egy nő se olyan, mint a többiek. Tehát: milyen nő vagyok?

MAURICE: Csupa tapintat.

BLANCHE: Hisz mindent előre elhatároztunk, mindenben megállapodtunk.

MAURICE: Persze. Ó, eddig az utolsó látogatásig minden tökéletesen ment, mind a ketten remekül viselkedtünk. De ez az utolsó vizitem. Többé nem találkozunk.

BLANCHE: Majd találkozunk, mint két jó barát. Épp az imént mondta...

MAURICE: Igen, de az egészen más. Idejövet a lépcsőházban is úgy elővett a szívdobogás...

BLANCHE: Miért?

MAURICE: Mert...

BLANCHE: Ugyan már! Egy csepp neheztelés, annyi sincs bennem. Amikor magának adtam magam, már tudtam, hogy egyszer vissza is kell vennem, amit adtam Ha nehezen is távolodtunk el újra egymástól...

MAURICE: Sose leszünk távol. Szívünk: erős kapocs.

BLANCHE: Most végleg elszakadt. Betettem ebbe a kis csomagba utolsó roncsait: néhány fényképet, a keresztlevelét... nem álltam meg és megnéztem... Milyen fiatal maga Maurice!

MAURICE: Maga mellett nem öregszik az ember.

BLANCHE: És egy kölcsönkért könyvet. Tessék.

MAURICE: Köszönöm. Magával öröm szakítani.

BLANCHE: Magával is.

MAURICE: Milyen jól, milyen szépen is viselkedünk! Olyan ritka az ilyen válás. Szerettük egymást, ahogy csak lehetett, ahogy az ember csak egyszer szeret az életben, s most elválunk, mert így hozta a sor, de nem csapunk undok jeleneteket, egy csepp keserűség sincs bennünk.

BLANCHE: A szakítás a legjobb alkalom, hogy az ember legelőnyösebb oldaláról mutakozzék meg.

MAURICE: Valósággal példaképei vagyunk a tisztességes szakításnak. Tudja meg, Blanche, hogy soha semmi rosszat nem fogok mondani magáról.

BLANCHE: Én is megígérhetem, hogy csak akkor feketítem be, ha okvetlenül muszáj... Visszaadja a fényképemet?

MAURICE: Engedje meg, hogy megtartsam.

BLANCHE: Inkább adja vissza vagy tépje el, minthogy elsüllyessze egy láda fenekére.

MAURICE: Szeretném megtartani... Majd azt mondom a feleségemnek: egy színésznő, akit hajdan csodáltam.

BLANCHE: És a leveleim?

MAURICE: Az a két-három hűvös hangú levél... akár árurendelések is lehetnének...

BLANCHE: Utálok levelet írni.

MAURICE: Hadd tartsam meg a leveleit. Szükség esetén menedéket találok bennük.

BLANCHE: Ne izgassa fel magát, barátom, beszéljünk nyugodtan a házasságáról. Látta ma már a kicsikét?

MAURICE: Alig öt percre. Annyira el van foglalva a kelengyével! S a nagy nap egyre közeledik.

BLANCHE: Szereti menyasszonya a szép holmikat?

MAURICE: Igen, ha nagyon drágák.

BLANCHE: Mondja meg neki, hogy a kék a szőke nők színe. Nézze, van itt egy sikerült divatlapom, kölcsönadom. Milyen az ízlése a kislánynak?

MAURICE: Amilyen épp a divat.
BLANCHE: Biztosan feszélyezi magát a maga jelenlétében.
MAURICE: Merem remélni.
BLANCHE: És... csinos?
MAURICE: Maga csinos.
BLANCHE: Most róla beszélünk. Csinos?
MAURICE: Kedves és üde – akár a papa üzletcégére: Tavasz Áruház.
BLANCHE: Szóval: tetszik? ... Ó, csak semmi kíméletesség!
MAURICE: Egyre kevésbé tetszik.
BLANCHE: Miért? Talán szeszélyes? ... Mit mered így rám?
MAURICE: Feltöltöm szemeimet. Emlék-raktárt halmozok fel. Ez a rengeteg virág... olyan ünnepi tőle ez a kis szalon.
BLANCHE: Mit kedvel a kislány. Mit szeret leginkább?
MAURICE: Mindent, amit én szeretek.
BLANCHE: Kényelmes élete lesz mellette.
MAURICE: Mindenesetre nem kell majd két háztartást vezetni.
BLANCHE: Szellemes ma este.
MAURICE: Ez az utolsó görögtüzem.
BLANCHE: Nem szégyelli magát? Hogyan beszélhet így egy lányról, aki nemsokára a felesége lesz?
MAURICE: Épp maga tesz ezért szemrehányást? Tudhatja, azért beszélek így, hogy a kedvébe járjak.
BLANCHE: Semmi értelme érzelmeskedni.
MAURICE: Nem érzelmeskedem. Jelentéktelen, apró-cseprő dolgainkról beszélgetünk. Akár Guireau úr is végighallgathatná.
BLANCHE: Hagyja ki a játékból Guireau urat. /Rövid szünet./
MAURICE: Bocsásson meg, kedves barátnőm, de ugyanúgy érdekel a házassága, mint az enyém. Nem szeretnék önzőbbnek látszani, mint maga, s mivel maga is törődik a jövőmmel, legkevesebb, hogy én is törődjem a magáéval.
BLANCHE: Jó, jó... de beszéljünk inkább másról.

MAURICE: Szó se lehet róla! Én is mindenfélét elmondok jövődöbelimről – maga is köteles beszámolni választottjáról. Különbén még azt hinném, hogy hátsó gondolatai vannak. Ez a kétszemélyes inkvizíció jóhiszeműségünk legfőbb bizonyítéka. Nem csak, hogy nem féltékenykedem Guireau úrra, de szeretném személyesen is megismerni. Egyszer láttam az utcán, s mondhatom, nagyon jó benyomást tett rám. Gyakran jár ide?

BLANCHE: Rendszeresen két hetenként egyszer.

MAURICE: Jó jel! Akkurátus, tehetős férfi lehet. Hogy hívják?

BLANCHE: Guireau.

MAURICE: A becenevét kérdem.

BLANCHE: Az ő korabeli férfiakkal nincs becenevük.

MAURICE: Maga hogy hívja?

BLANCHE: Egyszerűen Guireau úrnak.

MAURICE: Mindig?

BLANCHE: Igen, mindig. Az ég szerelmére, hagyja már abba! Mit játsza a vizsgálóbíró?

MAURICE: Ha egyszer kedvemet lelem a játékban... Csak nem foszt meg egy kis szórakozástól?

BLANCHE: Ahogy kívánja.

MAURICE: És mivel töltik az idejüket?

BLANCHE: Mit akar, mivel töltjük?

MAURICE: Sose csókolja meg Guireau úr az ujjahegységét?

BLANCHE: Soha. Beszélgetünk. Guireau úr kellemes társalgó. Tanácsokkal lát el; óva int a rossz barátoktól. Aztán meg: elsőrangú muzsikás, néha elhozza hegedűjét. Ne, ne is keresse. Magával is viszi.

MAURICE: S mikor a beszédtema kimerül s a hegedűszo elhallgat?

BLANCHE: Elveti a súlykot, barátom. Erre a kérdésre jogom van megtagadni a választ.

MAURICE: Inkább én találjam ki?

BLANCHE: Mit találjon ki? Rögtön olyasmire gondol... Más is van a világon, s mától fogva különben is gyakorlatias akarok lenni. Ó, nem lesz nehéz! Kivettem részem a szerelemből most már nyugodtan lemondhatok róla.

MAURICE: Ugyan, ugyan!

BLANCHE: Pedig így igaz. De meg Guireau úr tudja, mihez kell tartania magát. Atyai barát – engem szeret, nem pedig önmagát, s épp ezért beéri rokonszenvenn.

MAURICE: Szerény udvarló.

BLANCHE: Szerencsém van vele. Manapság egyre ritkább a jólnevelt férfi. Guireau úr tiszteletben tartja a múlt század szokásait. Mielőtt meglátogat, két nappal előbb értesít.

MAURICE: És, ha megtudná közös múltunkat?

BLANCHE: Úgy tenne, mint aki semmit sem hallott...

MAURICE: Ó, a jeles férfi! Szépen hal meg... Mint ahogy mi ketten is nemesen pusztulunk el. Hármas halál – valóságos katasztrófa.

BLANCHE: Áldozatok nélkül.

MAURICE: Még egy kérdés... De csak tréfából: ahogy egy gyerektől megkérdik: kit szeret jobban, apukát vagy anyukát? (ünnepélyesen) Ha megkérném... lemondana Guireau úrról?

BLANCHE: Azt hiszem, ebben a helyzetben ez a kérdés teljességgel értelmetlen.

MAURICE: De hiszen csak tréfából teszem fel... Válaszoljon maga is csak tréfából.

BLANCHE: A tréfálkozás ideje elmúlt, Maurice.

MAURICE: (rövid szünet után): Mikor lesz az esküvő?

BLANCHE: Melyik?

MAURICE: A magáé.

BLANCHE: Ó, nekem nem sürgős.

MAURICE: Én a maga helyében, már csak óvatosságból is, kitűzném a dátumot.

BLANCHE: Már az is eszembe jutott, miért ne tarthatnánk meg egy napon a két esküvőt?

MAURICE: Úgyis van! Miért ne? Hisz magam is nagyrabecsülöm Guireau urat.

BLANCHE: Biztosan ő is kellőképp értékelné magát.

MAURICE: Pompás volna! Ha találkoznánk, összehasonlíthatna bennünket.

BLANCHE: Nem fogom keresni az alkalmat, de nem is fogom kerülni. Guireau úr ismeri az életet.

MAURICE: Akár jövődöbeli anyósom. Ő is ismeri az életet. Mindent olyan megértéssel fogad. Tudja, hogy voltak szeretőim, lángoltam egy nőért, neki csak az a fontos, hogy esküvő előtt egy nappal szakítsak.

BLANCHE: Ha a kicsike féltékeny a múltjára – az ő baja!

MAURICE: Az anyja megmagyarázná neki, hogy a két dolgot nem lehet összehasonlítani.

BLANCHE: Bölcs asszony. Én is bizonyos vagyok benne, hogy mintaférj válik magából. Megvan hozzá minden képessége.

MAURICE: Maga is nagyszerű feleség lesz, kedves barátnóm. Biztosan boldoggá teszi az urát.

BLANCHE: Akár maga Berthe-et... Szegény kicsike! /Hosszú szünet./ Szeretném látni egyszer, hogy udvarol.

MAURICE: Nem vagyok éppenséggel ügyefogyott.

BLANCHE: Gyors sikert ért el nála?

MAURICE: Igen. Mindenesetre kevesebb ellenállásba ütköztem, mint magánál.

BLANCHE: Másodszor már ügyesebb az ember.

MAURICE: Magával nehezebben boldogultam.

BLANCHE: Nem kacérságból tettem. Azt hiszem, befejeztem asszonyéletemet és tétováztam, szabad-e újabb szerelmi kalandba bocsátkoznom. Az előzőkből sose kerültem ki gazdagabban. Nem szánt-szándékkal ugyan, de mindig szegény fiukat szerettem...

MAURICE: Csak nem akarja azt mondani, hogy az én néhány száz rongyos frankom...

BLANCHE: Nem barátom. De ekkor már felmerült bennem, hogy józanul férjhez kellene mennem, s bevallom, már csak az alkalomra vártam. Ezért is álltam ellen olyan hevesen. Aztán meg maga olyan fiatal volt! Olyan bátortalan, mint egy kiskatona. És milyen sovány! Milyen sovány!

MAURICE: E tekintetben fejlődtem.

BLANCHE: Hízlek is értem magamnak. Mellettem hízott meg, s most jó karban adhatom tovább.

MAURICE: A bérlőt terhelő javításokkal együtt.

BLANCHE: Óh!

MAURICE: Ezzel csak azt akartam mondani, hogy szívesen kötnék egy új bérleti szerződést.

BLANCHE: Én nem. Maga már nem ugyanaz, aki volt. Szinte gyerek fejjel jött hozzám, s most férfiként távozik. Én jobban szerettem a gyereket. Akkoriban csúnyább volt, azóta a kor...

MAURICE: Megszépített?

BLANCHE: Nem, elfásította. Már nincs magában annyi íz, annyi líra. Régebben költőien beszélt mintha egy másik világról hozna híradást. Néha már-már azt hittem, versben beszél.

MAURICE: Néha csakugyan előfordult; de ilyenkor – óvatosságból mások verseit idéztem. Az egyik versre még emlékszem is... azt, amiben szerelmet vallottam... Azt Musset-ből írtam ki. Tudja, amelyiket felolvasta az elődömnek.

BLANCHE: Igen, igen... Eleinte gúnyoltam magát: ez a szabály. Ha én nem gúnyolom, maga gúnyolt volna engem.

MAURICE: Ez is szabály?

BLANCHE: Egyébként mindvégig maradt bennem egy kis derű maga iránt. Kedvemet leltem benne, hogy alakíthatom. Nem akarok dicsekedni, de ha azelőtt értelmes volt, az én segítségével lett jómodorú. Megtanult viselkedni. Már nem szitkozódik. Udvariasan társalog a hölgyekkel és nem tapasztja szája sarkára a cigarettát. Rendben tartja holmiját. Én tanítottam meg, hogy harisnyatartót viseljen s a zokniját ne hulljon a cipőjére.

MAURICE: Óh, még sok mindenre megtanított!

BLANCHE: Nem panaszkodhatom, nem volt nehézfejű tanuló.

MAURICE: Iparkodtam.

BLANCHE: És azt se mondhatom, hogy hálátlan lett volna. Még most is őrzöm hálája egyik számomra kedves bizonyítékát.

MAURICE: Miféle bizonyítékot?

BLANCHE: Tudja a leveleit – erről a lehetetlen levélíró mániáról sose tudtam leszoktatni – minden alkalommal elégettem.

MAURICE: Olvasatlanul?

BLANCHE: Olvasás után.

MAURICE: Az utókor sose fogja ezt megbocsátani.

BLANCHE: De az egyik levelét megtartottam.

MAURICE: Hol van? Mutassa.

BLANCHE: Nem szoktam a leveleimet másoknak mutogatni.

MAURICE: De azt én írtam.

BLANCHE: Persze... No jó, vegye ki a dobozt a felső fiókból.

MAURICE (kihúzza a fiókot): Nevers-i nugátos doboz! (nevet)

BLANCHE (rákiált): Ne nevéssen, kérem!

MAURICE (abbahagyja a nevetést): Itt tartja a leveleit?

BLANCHE: Csak a magáét, meg néhány családi fényképet.

MAURICE: Ráismerek a borítékra meg az olcsó levélpapírra. Egy kávéházban írtam. Nemrég jöttem el innen, bontakoztam ki a karjai közül. Testét cirógató ujjaim hegyében még ott bizsergett a szépsége. Nem tudtam kalligrafikusan írni.

BLANCHE: Mindaz, ami jó magában, benne van a levélben.

MAURICE: Igen, emlékszem, amint a hideg márványasztal fölé hajoltam és kinyújtottam a karom, éreztem, hogy valami kegyes cselekedetet kell tennem, meg kell énekelnem magát.

BLANCHE: Se dátum, se név, se becenév.

MAURICE: Emlékszem, emlékszem! Rögtön a közepén kezdtem, akár egy himnuszt.

BLANCHE (olvassa): „Kegyed szép és jó. Mindenét szeretem, a testét, szívét, lelkét... /Nevet./

MAURICE: Milyen csodás könyvet ihatnék a szerelmünkről!

BLANCHE: Csak le kéne másolnia ezt a levelet. /Továbbolvas./ „...Olyan elnéző mások hibái iránt, hogy az ember örömet megbocsátja a kegyed hibát; sose fitogtatja szellemességét. Nem vágyik arra, hogy azt mondják kegyedről: „bűbajos teremtés”, hanem arra, hogy „nagyszerű nő”. No és ez! Nem mond rosszat másokról, csak ha védekeznie kell. Ha nagyritkán hazudik...” Ez is előfordul?

MAURICE: Ó, csak ritkán, s akkor is olyan ártatlanul...! Mint amikor egy nő befesti a haját, mert az hiszi, ezzel is vonzóbb lesz.

BLANCHE (olvas): Szereti a ruhákat, mert testével ékíti őket, a színházat, ahol nevetni lehet, a társaságot, mert egy fiatal szépasszony nem élhet úgy, mint egy ordas...” No, de ez! „Lusta, de ehhez joga van, mert egy szép nőnek kötelessége szépnek maradni, s noha erről soha egy szót sem ejt, ruha, zsebpénz és koszt-kvartély illeti meg... /Nevet./

MAURICE: Ez is benne van?

BLANCHE: Tessék, nézze meg.

MAURICE: Igen... „Sose hagyja magát elragadtatni a haragtól. Úgy fél a szerelmi perpatvartól, mint a villámtól, s inkább azonnal engedne egy feléje közeledő, vérbeforgó szemű férfinak, mint békéjét feláldozza... /Mind a ketten nevetnek./

BLANCHE: Ez azért túlzás. Udvariasan távozásra szólítanám fel az urat. De azért kedves, hogy ilyet irt. Nos, tovább?

MAURICE (továbbhaladva): És szereti a gyöngédséget, szereti ha olykor egy ibolyacsokorral, egy kis babával, egy apró csipkével ajándékozzák meg, ha meglepik azokkal a kis figyelmességekkel, amelyek jobban melengetik a nők szívét, mint nyakukat a prémgallér...”

BLANCHE: Igen, szeretem, ha így szeretnek.

MAURICE (egyre fokozódó felindulással olvassa tovább): „Ma éjjel oly kevés időm jutott, hogy szeressem. Úgy érzem magam, mint egy félszeg látogató, aki mihelyt az ajtón kívül kerül,

végiggondolja, mit is kellett volna tennie. Most én is magam elé idézem, eszembe jut, itt meg itt kellett volna megcsókolnom, egy pillanatra se lett volna szabad elbocsátanom karomból... (Elejti a levelet.) Maga ... maga Blanche... maga az álmaid asszonya.. És most mégis elhagyom.

- BLANCHE: Ez már nem a levél, Maurice.
- MAURICE: Blanche, Blanche... Én szívből szerettem, s tudom, hogy maga az egyetlen, igazi asszonyom.
- BLANCHE: Ugyan, kedves barátom, ne lovalja bele magát. Végül még valami bolondságot mond, pedig ezt nem engedhetem, semmi értelme.
- MAURICE: Csak egy szót, Blanche, és nem érdekel se a kicsike, se a vagyona, se a konvenciók, sem a jövőm: mindent eldobok magáért!
- BLANCHE: Igazán... igazán megtenné?
- MAURICE: Igen, tüstént... Tegyen velem próbát...
- BLANCHE: Köszönöm. Örülök, hogy ezt hallom magától. De a szót nem mondom ki. Hallgatni fogok. Makacsul hallgatni. /Maurice hozzáhajol./ Nem, Maurice, még a homlokomat se.
- MAURICE: A szádat! Gyorsan!
- BLANCHE: Nem, semmit se.
- MAURICE: Akkor hát minden kell!
- BLANCHE: Ne kényszerítsen arra, hogy csöngessek.
- MAURICE: Csöngetni? Minek? Kinek? Azt hiszed, nem tudom, hogy csak holnap reggel jön be a takarítónőd?
- BLANCHE: Akkor egyedül fogok védekezni.
- MAURICE: Ellenem?
- BLANCHE: Nem félek magától.
- MAURICE: Eltikkadok, ha nem kaphatlak meg újra.
- BLANCHE: Szomjasan fog távozni, barátom.
- MAURICE: Blanche, kívánlak... még egyszer utoljára... csodálatos volna... eredeti... mulatságos...

BLANCHE: Gyötrelmes.

MAURICE: Blanche, figyelj rám! Kinek ártanánk? Ki tudná meg?

BLANCHE: Én!

MAURICE: Igen, ezelőtt is tudtam: hiú és gonosz! Gyerekes gögből megfutamodik, csak hogy a méltósága látszatát megőrizze, pedig tulajdonképpen csak megbántva érzi magát. Persze... bántja, hogy megnősülök... Sir?

BLANCHE: Félrebeszél, Maurice... Elment az esze...

MAURICE: No jó, jó... Könyörgök, hagyja abba a sírást...

BLANCHE: Nem sírok...

MAURICE: ... és a kéztördelést... Egyébként, ha így izgatja a jelenlétem, akár el is mehetek. Végül is azért akartam rábeszélni, mert azt gondoltam, kedve szerint teszek. De nem ragaszkodom az ajánlatomhoz. Ne, már nem is érdekel. Viszontlátásra, jóéjszakát. Üdvözlöm Guireau urat.

BLANCHE (elkínzottan, mélabúval utána szól): Így kell hát befejeznünk, ilyen hitványan? Így kellett sértegetnie távozás előtt? Hisz senki se kényszerítette, hogy idejőjjön... Ugyanolyan rendes fiú maradhatott volna az utolsó percig, mint kezdetben. Olyan büszkék voltunk egymásra. Minden szerelem értékét az szabja meg, milyen emlék marad utána, s mi dicséretes erőfeszítéssel megpróbáltunk szép emlékekkel elválni. Milyen kétbalkezes is maga...!

MAURICE (halkan): Igen, kétbalkezes vagyok. Mindent elrontok. Maga változatlanul a régi, elragadó barátnő, én meg csak magam ellen bűszítem.

BLANCHE: Mostanáig feddhetetlenül viselkedett. Minden olyan szépen ment. Mi lelte egyszerre?

MAURICE: Nem tudom... Úgy jött, mint egy roham.

BLANCHE: Ne, nyugodjék meg... Pillanatnyi elmezavar. Megbocsátok magának.

MAURICE: Megbocsát, óh maga mindig megbocsát! De a bocsánata nem ment fel semmi alól! Miattam... miattam vesztett el mindent,, még a szakításunkat is elrontottam!... Nem, nem

marad más hátra, csak az, hogy elmenjek! Hogy megszabadítsam nyomorult személyemtől. Csak azért fohászkodjék, nehogy gépiesen visszatérjek...! Hol is tartottunk? Mindent elintéztünk? Nem tartozom magának semmivel?

BLANCHE (gúnyosan): Óhajt egy nyugtát?

MAURICE (keserűen): Dátummal, aláírással ellátott nyugtát, amelyet esküvőm napján gáláns mozdulattal bedobhatok a papírkosárba...

BLANCHE: Maurice, ne folytassa!

MAURICE: Tudom, tudom, minden újabb szóval bebizonyítom, milyen kétbalkezes vagyok. Hol az a látszat, hogy elhagyom útitársnőmet, én már célhoz értem, leszálok, elköszönök, korrekten és hétköznapian: hol meg, mintha valami nagyon mélyet, kedveset és sorsdöntőt akarnék mondani, egy kitűnő végszót. De nem találok. S mégse... mégse léphetek le angolosan. Segíts meg, istenem... és segítsen maga is... segítsen, szomorú, nagylelkű barátnőm egy elbukott embert...

BLANCHE: Sajnálom, Maurice, sajnálom, hogy szenved. Ne gyötörje magát. Távozzék szó nélkül.

MAURICE: Megyek. Ha legalább bizonyos volnék benne, hogy nyugodt lélekkel hagyom itt...

BLANCHE: Nyugodt vagyok, barátom. Ég magával, és sok boldogságot.

MAURICE: Nem akarna lefeküdni...? Aludni? Kipihenhetné magát.

BLANCHE: Majd megpróbálom. Igen, fáradt vagyok, Hagyjon, szeretnék magamra maradni.

MAURICE: Hajtsa a fejét erre a párnára. Oltsam el a villanyt?

BLANCHE: Ne. Nem akarok sötétséget magam körül. Tegyen a tűzre... vacogok a hidegtől. (Hosszú szünet, Maurice fát tesz a kályhába.)

MAURICE: Ne is törődjék velem, vegye úgy, mintha már el is mentem volna. Már senki sincs maga mellett... (kimegy)

BLANCHE: (rövid szünet után): elment... Minden olyan üres... Elvitte mindenemet... (felsír) Minden olyan üres... olyan... olyan üres...

F ü g g ö n y RENDEZŐI UTÓSZÓ

Jules Renard (1864-1910) egyfelvonásosunk szerzője jellegzetesen francia és jellegzetesen polgári író. Olyannyira az, hogy egyedül az ő vonásai alapján meghatározhatnánk típusunk összes fontos jegyeit. Nagy kultúra örököse és némileg foglya is, ez a kultúra eredendően irodalmi, benne minden alkotás és élvezet forrása a pontos kifejezésre való készség. Az írók írója, írta róla méltán Kosztolányi, kesernyés humorát a szkeptikus elme erkölcsi igényessége hatotta át. Hazája és a külföld egyaránt a humoristát becsülte benne legtöbbször, de ő a komikum érzékeltetésére olyan bonyolult és mégis tiszta, töményen ható vegyületet alkotott, mintha a magyar irodalomban egyetlen egyéniségben fejeznék ki Ambrus Zoltánt, az epikus Kosztolányit és Füst Milánt. Renard is elbeszélő volt első sorban, emellett azonban a színpadnak is dolgozott, ugyanúgy, ugyanolyan eszközökkel, mint a prózában. Részleteket ragadott ki a köznapokból és jelentéktelennek tudott emberek jellemében megmutatta a meghökkenően fonákot.

Jelentéktelen emberekről szól a Szakítás Öröme is, a szerzőt ezúttal sem vezette semmiféle forradalmi szándék. Az a tény, hogy az olyan írásművészet, mint az övé, társadalmilag leleplező, nem érdekelte túlságosan. E munkájából sem a keserű moralista beszél, sokkal inkább a flauberti szenvtelenség részese. Az író itt is a kíváncsiság ösztökélte munkára, hogy vajon rögzíteni tudja-e a végsőig kiérlelt mondatokban a lemeztelenített valóságot.

Renard párbeszédeinek nyelve, cselekményének alaprajza elegáns egyszerűséget sugároz. Ha kissé közelebbről megnézzük, ez az egyszerűség nem éppen spontán és sokkal inkább rafinált, mint naiv.

A kis dráma egyetlen szerelmi dialógus, egyenesen idézi a műfaj elődeit. Sok, sok elődje volt. Renard teljes határozottsággal nyúl a közhely után és arra törekszik, hogy a legprózaibb megvilágításba helyezze. Hadd legyen minél sivárabb a táj, ahol ő építkezik.

Egyfelvonásosunk indítása máris valamilyen ellentmondást éreztet. A léghő fesztelen, a régi szeretők kijózanodtak, és mintha nem is kihűlt érzelmeik optikájával szemlélnék az eseményeket, inkább üzettársaknak

látszanak. A levegőben mégis elfojtott feszültség vibrál. Maurice rossz lelkiismeretét a részletes beszámolóval szeretné túlkiabálni, Blanche nyugalma csupán póz. Mi lenne a színjátékból, ha már most sejteni engedné, hogy még egyszer meg akarja táncoltatni az elbocsátott imádót!

A csevegés aztán egészen kielezi ezt a mímelt közömbösséget, és amikor az asszony odaveti, hogy majd nevelőnek szegődik Maurice háztartásába, ez a pont fordulatot jelez. Itt a hangja élesebb, a gesztusa érzékenyebb, mint amennyire szeretné. Épp ezt az apró hibát korrigálandó, erőlteti eztán méginkább a hideg és tárgyias tónust. Az ilyesmit nem könnyű tolmácsolni és a színjátészónak jól meg kell válogatnia eszközeit, amelyekkel megjátssza, hogy Blanche miképp játssza meg magát. Renard stílusa kizár minden drasztikumot, finom árnyalatokon múlik minden.

Amire az asszony számított, az matematikai pontossággal bekövetkezik. Maurice érzelmes húrokat pendít meg, nem azért, hogy alakoskodjék, ellenkezőleg. Azért, mert idegrendszere nem visel el ennyi színlelést. Maurice ugyanis érzelmes lélek. Kissé túlságosan is az. E rövid szintjátékban kitör belőle a szentimentálember jellemző tulajdonsága: gyenge ahhoz, hogy értse az érzelmek igazi természetét. Érzeleg, mivel a lelke sekély hozzá, hogy éljen is az érzelmei szerint.

Maurice hajlandóságával szemben (Szívünk erős kapocs.) Blanche bántóan érzéketlen marad. Így jutunk el addig a mondatig, amelyre a darab címe utal: „Magával öröm szakítani!” Ezután Blanche már nyíltabban kacérkodik, a tárgyilagosságot az önkínzásig fokozza, de nem az önkínzás a célja. Diadalt akar ülni a menyasszony felett és a diadalt Maurice egyre hevesebb és keserűbb válaszai már kétségtelessé teszik.

Cselekményileg ez a fordulat a kis drámában, a párbeszéd gesztusban szegényebb részei ezt készítették elő. A kihűlt udvarlóból újból tüzes szerelmes lesz, Maurice ostromot indít Blanche „kőszíve” ellen. Ő lenne tehát az aktív fél, még pedig igen aktív, az asszony szerepe úgy testszik – csupán a visszautasítás. A jó játéknak azonban éreztetnie kell, hogy a lényeg éppen fordított. Maurice ugyan önszántából és teljes őszinteséggel hadakozik, de ezzel Blanche akaratát hajtja végre. Hogy mennyire szárnalmas figura szegény, ámbár személyében egy jóképű, fiatal, nagy jövő előtt álló férfi lépett a színre, azt jól mutatja Guireau miatti féltékenykedése. Ez az érzelem ugyanis komikusan alaptalan és főleg jogtalan. A Guireau úron megkísérelt bosszúval, az iránta érzett megvetéssel szeretné kompenzálni szegény Maurice a maga nyomorúságát.

Így érünk el a kölcsönös emlékezések momentumához. Ez az a pont, melynél a modern szerzők az időfelbontás eszközéhez nyúlnak, de Ranardtól még távol áll ez a szándék. Nem azért, mintha nem érdekelné hősei belső

átváltozásának folyamata, hanem mert mást akar demonstrálni. Ehhez a részlethez képest, mely a levélolvasás kettősében ér el az izzás hőfokára, minden eddigi fordulat csak előjáték. Ami eddig középpontnak látszott, az ezzel a ravasz szerkezeti fogással új megvilágításba kerül.

Mi volt Blanche tulajdonképpeni célja? Az, hogy Maurice megkívánja hevesebben, mint bármikor? Úgy látszott, igen. De amit az asszony egész lelkéből kíván, az több, mint ez a nyers fizikai diadal. Megvertnek, szomorúnak és kétségbeesettnek akarja látni a fiút, akit állandóan üzleties érzéktelenségre int. Látni akarja, hogy szenved, nem azért, mert **most** nem lett az övé. Sokkal többről van szó. Mauricenak szenvednie kell, mert elfuserálta az életét.

Blanche tehát győz és győzelmével leteríti mindkettőjüket. Maurice megszegyenülten elsompolyog a színről, vele akármilyen történhet már az életben, a keserű felismerés e perceit többé semmi nem törölheti ki az emlékezetéből. Blanche teljesen kimerült és összezsugorult a csata után, amelyre összeszedte elkínzott lelke minden erejét. Nincs miért szerepet játszania tovább. Azért, mert elégtételt vett a sorson azért mert bosszút állt, semmivel sem lett boldogabb és azért, hogy végül is természetes valójában, boldogtalanságában áll előttünk, tisztultabb a rokonszenv is, mellyel búcsút veszünk tőle.

Jules Renard egyfelvonásosa a pszichológiai dráma kis remeke. Alakjait és helyzetait a színpad már jóformán színtelenre koptatta, hiszen van-e szokványosabb pár a párizsi színházban, mint a karrierjéért megalkuvásra kényszerült ifjú és a jószívű grizett, kopasz bankárok kitartottja, diáktanyák tündére. Renard összefoglalta azt, amit e tárgyról el lehet mondani és összegezte a formát is, mely e tatalommal egyivású. A modern szintjáték azóta már más próbákon méri erejét, más távlatok felé nyílnak ablakai, mint ahová Blanche asszony szalonjától tárult kilátás. Vele együtt változnak a színészi kifejezés eszközei is és az az ízlés, mely a Renard-féle dráma stílusos megszólaltatásához kellett, a régi Vígyszínházé, már csak emlékeiben él. De a modern játék sohasem jöhetett volna létre enélkül a kristályos szerkezetű, franciás tökélyű színi kultúra nélkül. Ez az az iskola, ahol a mai színház összes nagy lázadó elvégezték tanulmányaikat és letették az érettségi vizsgát. Bőven akad ott tanulnivaló a mi számunkra is.

Dr. A. M.

Forrás

Színjátszók Kiskönyvtára 51. sz. Népművelési Intézet 1963.

Őszinte képmutatók. Három egyfelvonásos. Jules Renald: A szakítás öröme. 50-66.